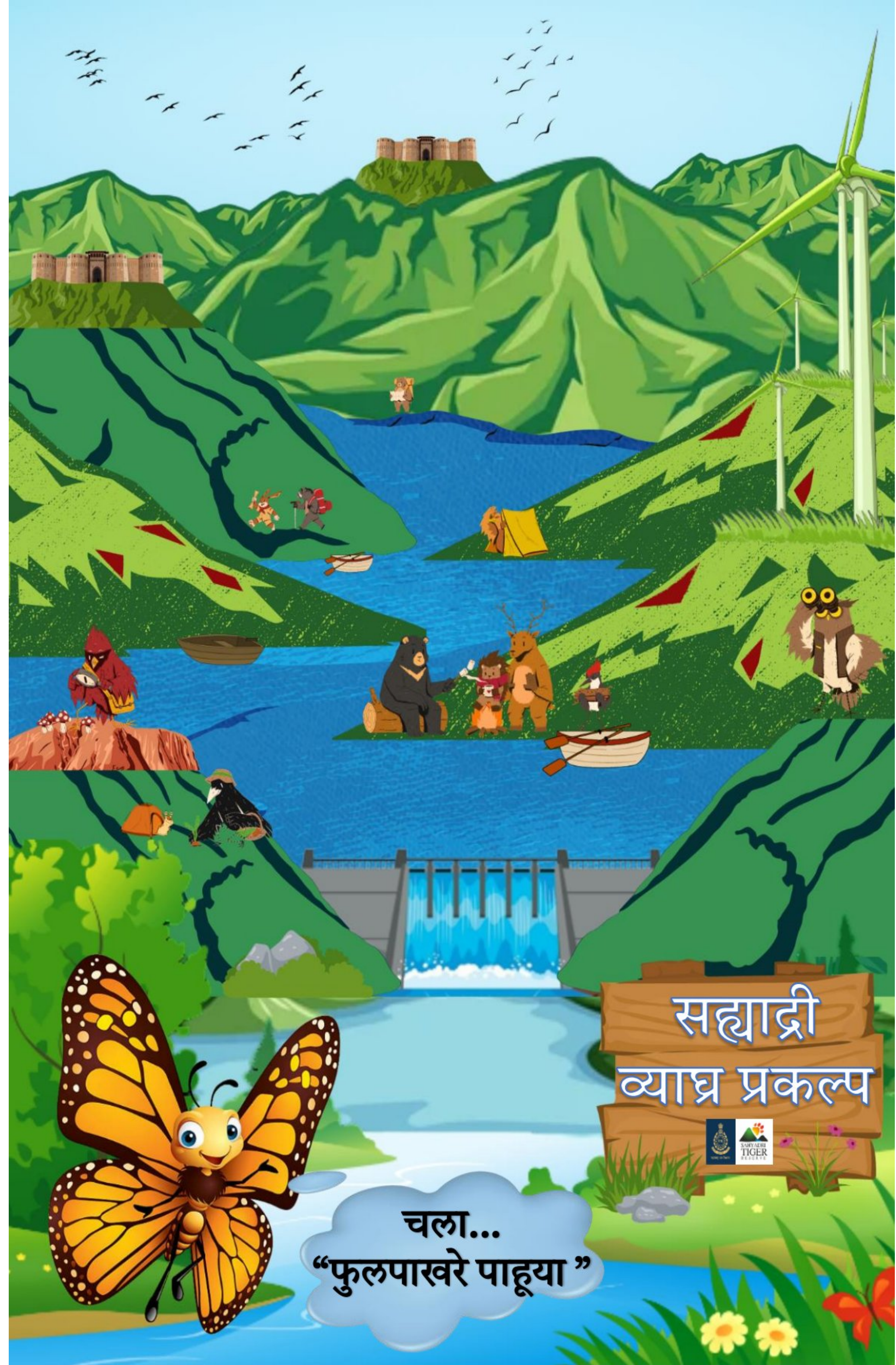

ओळख सहाद्री व्याघ्र प्रकल्पातील फुलपाखरांची....

निसर्गातील फुलपाखरांचे महत्त्व

- **जैवविविधता निर्देशक:** फुलपाखरे हे परिसंस्थेच्या आरोग्याचे उत्कृष्ट संकेतक आहेत. त्यांची उपस्थिती आणि विविधता पर्यावरणाची समृद्धता आणि आरोग्य दर्शवू शकते. पश्चिम घाटात फुलपाखरांच्या विविध प्रजातींचे अस्तित्व या प्रदेशातील पर्यावरणीय समृद्धीचे द्योतक आहे.
- **परागकण:** फुलपाखरे, अमृतासाठी चारा घेत असताना, परागणात महत्त्वाची भूमिका बजावतात. ते एका फुलातून दुसऱ्या फुलात परागकणांचे हस्तांतरण सुलभ करतात, असंख्य वनस्पती प्रजातींच्या पुनरुत्पादनात मदत करतात. पश्चिम घाटातील वैविध्यपूर्ण वनस्पती राखण्यासाठी ही प्रक्रिया महत्त्वाची आहे.
- **परिसंस्थेचे कार्य:** फुलपाखरे पश्चिम घाटातील खाद्य जाळ्याचा भाग आहेत. ते विविध भक्षकांसाठी अन्न स्रोत म्हणून काम करतात आणि परिसंस्थेच्या गुंतागुंतीच्या समतोलाला योगदान देतात. अन्नसाखळीतील त्यांची भूमिका इतर प्रजातींच्या लोकसंख्येच्या गतिशीलतेवर परिणाम करते.
- **इकोटूरिझम आणि शिक्षण:** विविध आणि रंगीबेरंगी फुलपाखरांची उपस्थिती पर्यटक आणि संशोधकांना आकर्षित करते, पर्यावरणीय पर्यटन आणि शैक्षणिक संधींना प्रोत्साहन देते. फुलपाखरांचे त्यांच्या नैसर्गिक अधिवासात निरीक्षण आणि अभ्यास केल्याने संवर्धनाचे महत्त्व आणि पर्यावरणातील नाजूक समतोल याबद्दल जागरूकता निर्माण होऊ शकते.
- **संवर्धन महत्त्व:** फुलपाखरांचे संवर्धन अनेकदा त्यांच्या नैसर्गिक अधिवासाच्या संरक्षणाशी एकरूप होते. फुलपाखरांच्या अधिवासाचे रक्षण केल्याने पश्चिम घाटातील मोठ्या परिसंस्थेच्या संवर्धनास हातभार लागतो.
- फुलपाखरांच्या लोकसंख्येला आधार देणारी अधिवास आणि परिसंस्था जतन करणे हे पश्चिम घाटातील एकूण जैवविविधता आणि पर्यावरणीय संतुलनासाठी आवश्यक आहे. या नाजूक प्राण्यांचे संरक्षण करणे हा या प्रदेशातील अद्वितीय आणि वैविध्यपूर्ण नैसर्गिक वातावरण राखण्याचा अविभाज्य भाग आहे.

फुलपाखराचे जीवन चक्र

पुच्छकुळ (Papilionidae)

Blue Mormon निलवंत
"Maharashtra state butterfly"

Common jay
शेवाळी

Common Bluebottle
निलेन्द्र

southern birdwing
भीमपंखी

tailed jay
अशोकासक

spot swordtail
तलवारपुच्छ

Common Rose
गुलाबी मदालसा

Malabar rose
मलबारी मदालसा

common mime
सोंगाड्या

five-bar swordtail
पंचरेखा तलवारपुच्छ

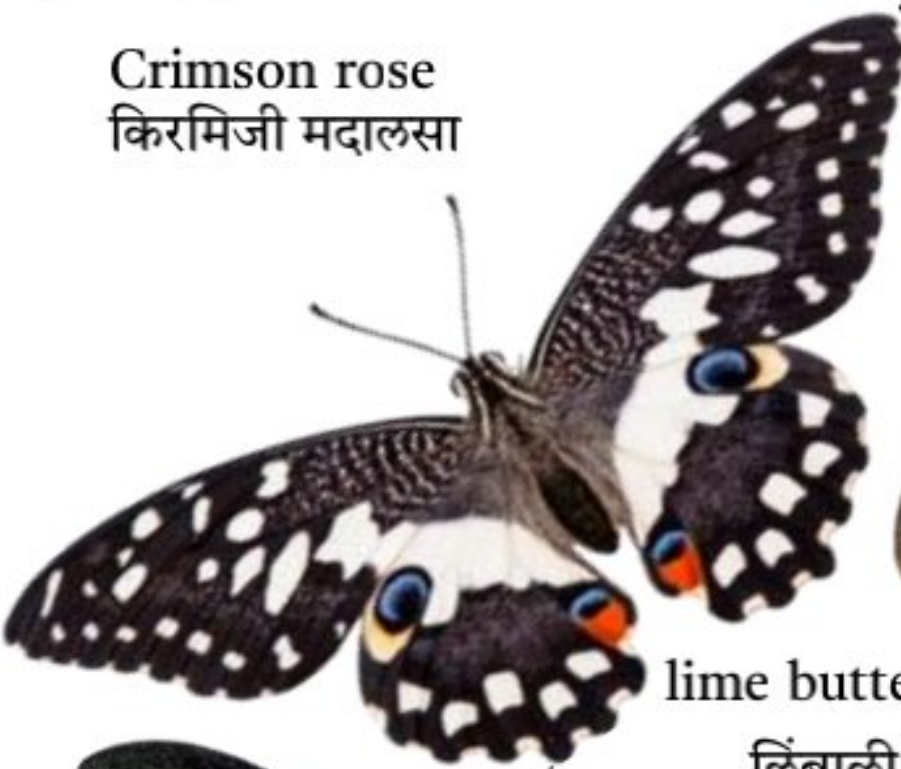
Crimson rose
किरमिजी मदालसा

Malabar banded swallowtail
मालाबार बँडेड स्वेलोटेल्

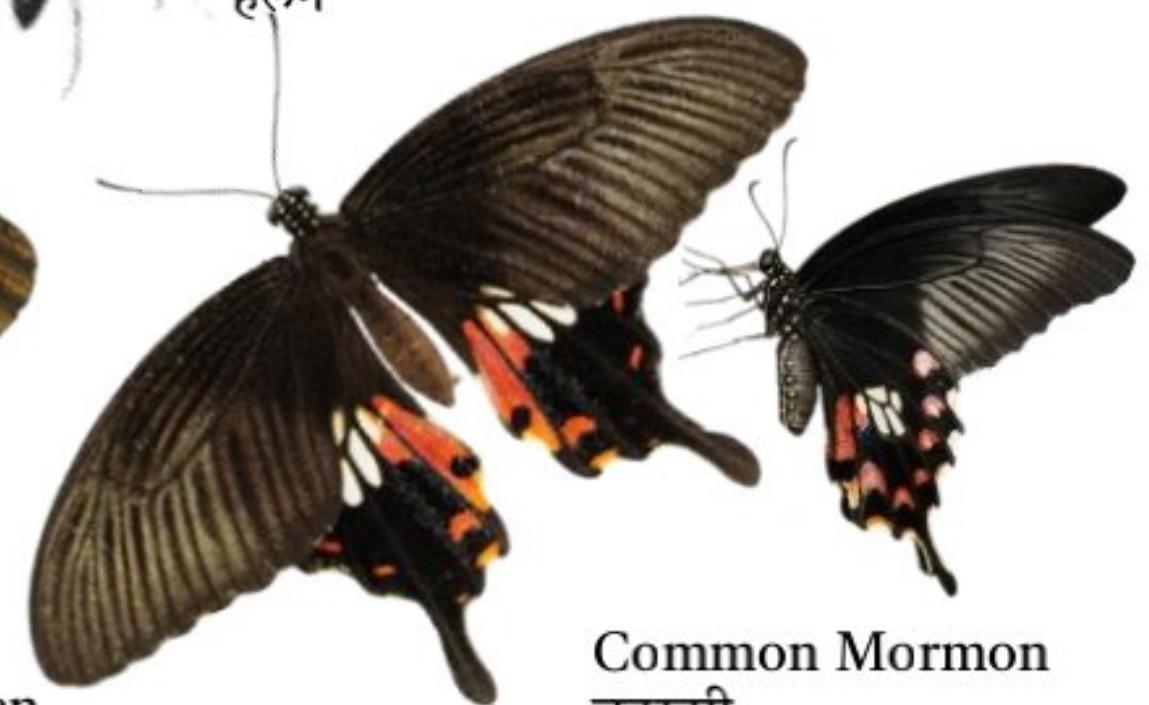
Red Helen
हेलन

lime butterfly
लिंबाळी

Malabar raven
द्रविड

Common Mormon
बहुरूपी

मलबारी मयुर Malabar
banded peacock

Common banded peacock
पट्ट मयुर

Paris peacock परी मयुर

पितश्वेत कुळ (Pieridae)

Indian cabbage white

Pioneer (caper white)
गौरांग

Common gull
कवडसा

Lesser gull
छोटा कवडसा

White orange tip
पांढरा शेंदूरटोक्या

Common Jezebel
चित्रांग हळदीकुंकू

Painted sawtooth
पेंटेडसॉटूथ

puffin
इंद्रजित

Striped albatross
अभिषेकी

Great orange tip
मोठा शेंदूरटोक्या

Psyche
मनमौजी

Common albatross
ढवळ्या

Chocolate albatross
पवळ्या

Small orange-tip
छोटा शेंदूरटोक्या

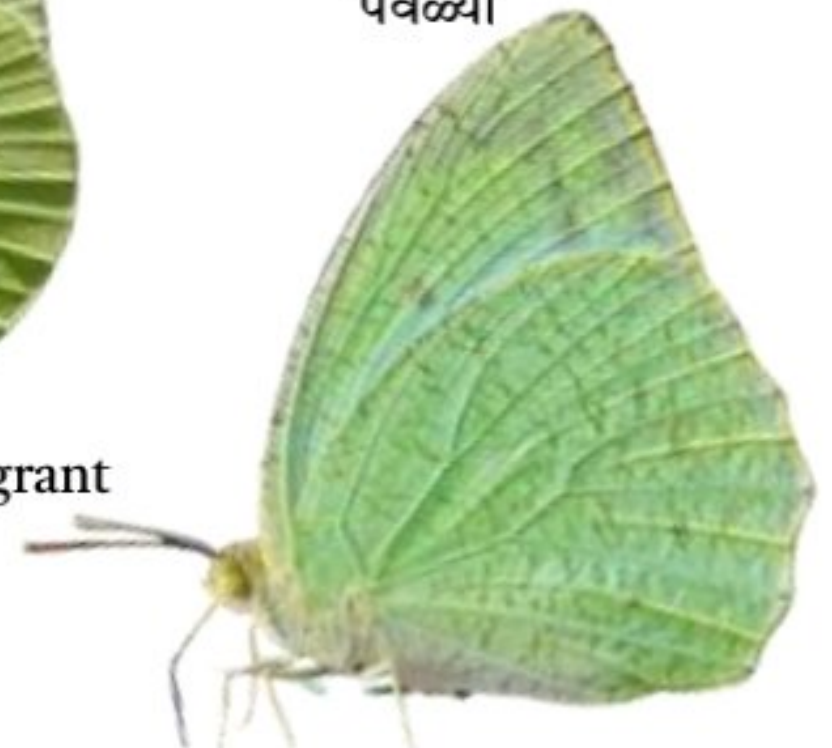
Common emigrant
भटक्या

Crimson-tip
केशरटोक्या

Large salmon Arab
मोठा पिलूप्रिया

Mottled emigrant,
चट्टेरी भटक्या

Common wanderer
विमुक्ता

Dark wanderer
गडद विमुक्ता

Small salmon Arab
लहान सॅल्मन पिलूप्रिया

Common grass yellow
तृण पिलाती

Nilgiri clouded yellow

Three-spot grass yellow
त्री बिन्दु तृण पिलाती

Spotless grass yellow
निरंक तृण पिलाती

Small grass yellow
लघु तृण पिलाती

कुंचलपाद कुळ (Nymphalidae)

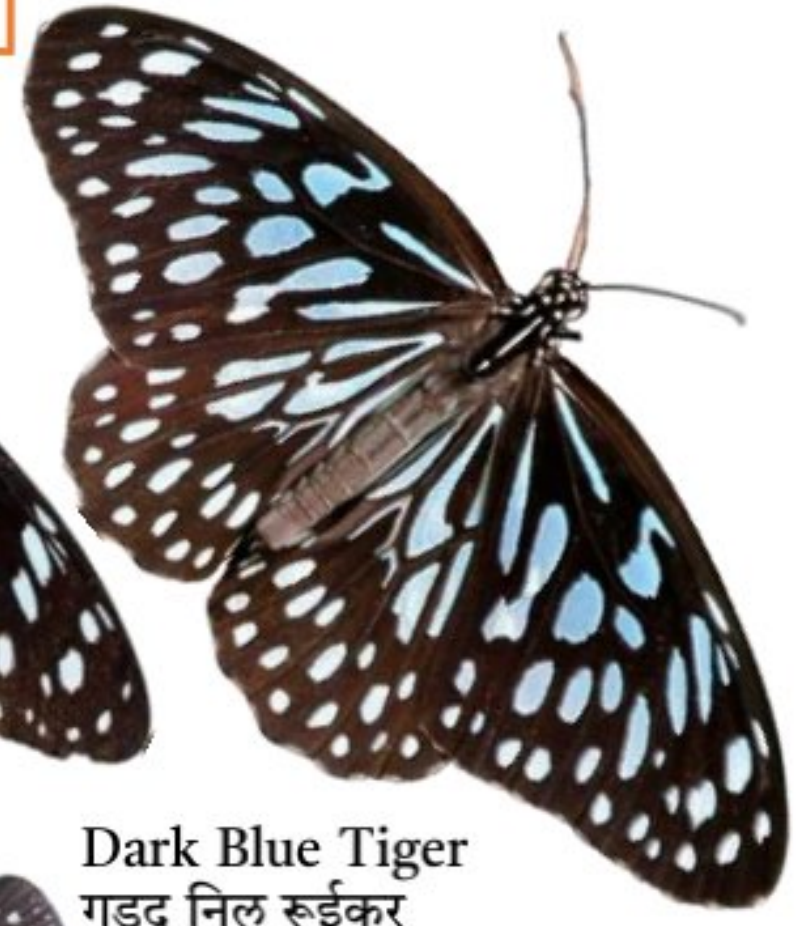
Glassy Tiger
कंचा रूईकर

Nilgiri tiger
निलगिरीरूईकर

Blue Tiger
निल रूईकर

Dark Blue Tiger
गडद निल रूईकर

Plain tiger
रूईकर

Common or Striped Tiger
पट्टेरी रूईकर

Common Indian

Double-branded crow
दुरेखी हबशी

Malabar tree nymph
तरुपरी

Tawny Rajah
तपकिरी नरेश

Black rajah
कृष्ण नरेश

Blue king crow
निलराजा हबशी

Blue Nawab
निल नवाब

Common Nawab
नवाब

Anomalous Common Nawab
दोन ठिपक्यांचा नवाब

Southern Duffer
संधिका

Palmking
पाम राजा

Whitebar bushbrown
व्हाइटबार बुशब्राउन

Small longbrand bushbrown
छोटा लॉन्गब्रांड बुशब्राउन

Long-Brand Bushbrown
लंब छाया

Red-disc bushbrown
लाल-डिस्क छाया

Gladeye bushbrown
ग्लैडआई बुशब्राउन

Tamil Bushbrown
तमिळ छाया

Common Bushbrown
छाया

Dark Branded Bushbrown
गडद छाया

Common Treebrown
तरु छाया

Tamil Treebrown
तमिळ तरुछाया

Bamboo Treebrown
वेळू तरु छाया

Common Threering
त्रिमंडल

Common Fivering
पंचमंडल

White Fourring
श्वेत चतुःमंडल

Common Fourring
चतुःमंडल

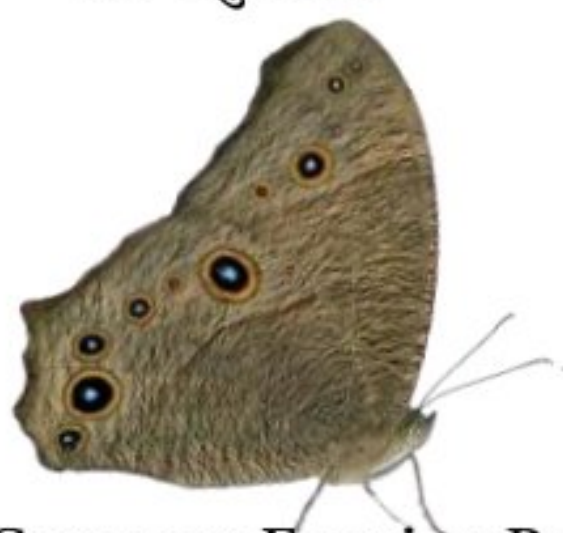
Palni fourring
पालनी चतुःमंडल

Tamil catseye
तमिळ कॅटसेये

Nigger,
Sahyadri Medus Brown
शामरंगी

Common Evening Brown
सांजपरी

Dark Evening Brown
गडद सांजपरी

Great Evening Brown
मोठी सांजपरी

Common Palmfly
ताडपरी

Cruiser
विदुला

Rustic
रुस्तम

Small Leopard
छोटी बिट्टी

Leopard
बिट्टी

Indian Fritillary
चितलांगी

Tamil Lacewing
झीरमीळी

Tawny Coster
कृष्णकमलिनी

Commander
नायक

Colour Sergeant
रंगीत रक्षक

Staff Sergeant
पट्ट रक्षक

Blackvein Sergeant
कृष्णशिर रक्षक

Common Sergeant
रक्षक

Common Lascar
नाखवा

Extra Lascar
दुर्मिळ नाखवा

Common Sailer
तरंग

Shortbanded Sailer
लघु-पट्ट तरंग

Chestnut-Streaked Sailer
पट्ट तरंग

Yellowback Sailer
पिवळा तरंग

Sullied Sailer
मळका तरंग

Southern sullied sailer
दक्षिणी मळका तरंग

Clipper
अनुरूप

Common baron
सरदार

Gaudy baron
गडद सरदार

Baronet
झिंगोरी

Blue baron
निल सरदार

Grey Count
अबलख सरदार

Redspot Duke
आरक्त सरदार

Common Map
नकाशक

Angled Castor
कोनेरी एरंडक

Common castor
एरंडक

Joker
विदूषक

Sahyadri Black prince
कृष्ण राज

Painted courtesan
मेनका

Indian Red Admiral
रंभा

Painted Lady
उर्वशी

Blue admiral
निल रंभा

Gray Pansy
राखी भिरभिरा

Yellow Pansy
पित भिरभिरा

Peacock Pansy
मयुर भिरभिरा

Chocolate Pansy
तपकिरी भिरभिरा

Blue Pansy
निल भिरभिरा

Lemon Pansy
पितनेत्री भिरभिरा

Great eggfly (male)
मोठा चांदवा

Orange Oakleaf
ताम्रपर्ण

Great Eggfly (female)
मोठा चांदवा

South Indian Blue Oakleaf
निलपर्ण

Danaid Eggfly (Male)
छोटा चांदवा

Autumn Leaf
शुष्कपर्ण

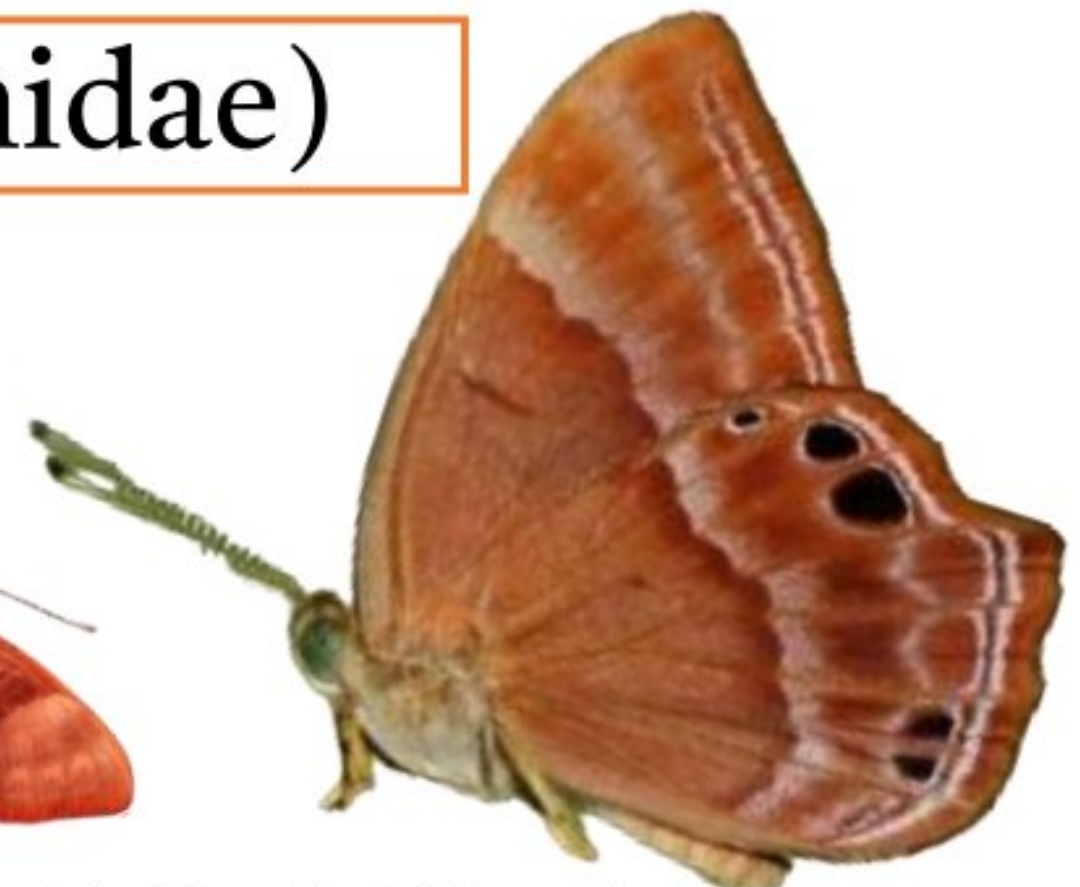

Danaid eggfly (Female)
छोटा चांदवा

मुग्धपंखी कुळ (Riodinidae)

Plum Judy
पिंगा

Double-Banded Plum Judy
पिंगोरी

निल कुळ (Lycaenidae)

Common Pierrot

कवडा

Dark Pierrot

गडद कवडा

Spotted Pierrot

ठिपकेदार कवडा

Indian Pierrot

भारतीय कवडा

Red Pierrot

लाल कवडा

Angled Pierrot

कोनेरी कवडा

Plain hedge blue

निलायमी

Common hedge blue

निलायम

Lime blue

निलिंब

Striped Pierrot

पट्टेरी कवडा

Quaker

गोलू

Grass jewel

रत्नमाला

Plains Cupid

पठारी पांडव

Yamfly

यामिनी

Indian Cupid

पांडव

Whitedisc hedge blue

व्हाइटडिस्क हेज निलायम

Forget-me-not

अविस्मरणीय

Peablu

निलवाटाणा

Common cerulean

निलांबरी

Common acacia blue

नभील

Silver royal

राजस

Common Silverline

रूपरेखा

Common Shot Silverline

बिन्दु रूपरेखा

Lilac Silverline

लिलाक रूपरेखा

Tawny Silverline

तंव रूपरेखा

Scarce shot silverline

खंडीत रूपरेखा

Silverstreak blue

चांद्रनील

Monkey puzzle

वानरकुट

Plains blue royal

निल मयूरेश

Silver streaked acacia blue

चंदेरी नभील

Common imperia

शुभ्रा

Common tinsel

तारका

Spotted royal

कलंकित राजस

Redspot

आरक्त बिंदू

Indigo flash

निल तेजस

Orchid tit

पुष्पातीत

चपळ कुळ (HESPERIIDAE)

फुलपाखरेच का ?

- ❖ फुलपाखरे ही जीवसृष्टीचा भाग असून, जैवविविधतेतील एक अत्यंत महत्त्वाचा घटक आहेत.
- ❖ विविध जातींची फुलपाखरे हा आपल्याला मिळालेला नैसर्गिक वारसा आहे.
- ❖ फुलपाखरांची उत्पत्ती पतंगातून झाली असून, साधारणतः ५ कोटी वर्षांपासून ती पृथ्वीवर नांदत आहेत.
- ❖ फुलपाखरांची सर्वात जुनी नोंद इ.स.पूर्व १,५०० वर्षांपूर्वी भिंतीवर कोरलेल्या फुलपाखरांच्या चित्रातून दिसून येते
- ❖ १७व्या शतकापासून फुलपाखरांच्या शास्त्रीय अध्ययनास सुरुवात झाली.
- ❖ कीटकांमध्ये फुलपाखरे हा सर्वात जास्त अभ्यास होऊन सखोल ओळख झालेला गट आहे.
- ❖ फुलपाखरे हा जीवशास्त्राच्या विविध संशोधनासाठी अत्यंत उपयुक्त घटक समजला जातो.
- ❖ फुलपाखरांच्या अभ्यासातून प्राप्त झालेली माहिती हवामान बदलाच्या संशोधनासाठी अत्यंत उपयुक्त समजली जाते.
- ❖ फुलपाखरे नैसर्गिक अन्नसाखळीतील एक अत्यंत महत्त्वाची कडी आहे. फुलपाखरे वनस्पतींच्या परागीकरणासाठी आवश्यक असणारा एक अत्यंत महत्त्वाचा घटक आहेत.
- ❖ फुलपाखरे ही पर्यावरणीय परिस्थितीची द्योतक आहेत.
- ❖ सौंदर्याच्या सर्व परिभाषा लागू होणारी फुलपाखरे स्वातंत्र्य आणि शांततेची प्रतिके आहेत

'सह्याद्री व्याघ्र प्रकल्पाचे जंगल हे सह्याद्रीतील उर्वरित घनदाट व चांगल्या श्रेणीतील शिल्लक राहिलेले जंगल आहे. कोयना व वारणा जलाशयाचे गाळाने भरण्यापासून संरक्षण हे जंगल करते. बारा नद्यांचा उगम सह्याद्री व्याघ्र प्रकल्पाच्या जंगलातून होत आहे. जल सुरक्षेच्या दृष्टीने प्रकल्पाच्या व तेथील लोकांच्याविकासामध्ये सर्वांनी सहकार्य करणे अपेक्षित आहे. - यू. एस. सावंत, उपसंचालक सह्याद्री व्याघ्र प्रकल्प, कऱ्हाड

फुलपाखरू... छान किती दिसते, फुलपाखरू...

डोळे बारीक, करीती लुकलुक
गोल मणि जणू ते, फुलपाखरू...

या वेलीवर, फुलांबरोबर
गोड किती हसते, फुलपाखरू...

पंख चिमुकले, निळे-जांभळे
हालवुनि झूलते, फुलपाखरू...

मी धरु जाता, येई न हाता दूरच ते उडते, फुलपाखरू...
ग. ह. पाटील

संकल्पना

श्री. यू. एस. सावंत, उपसंचालक सह्याद्री व्याघ्र प्रकल्प, कऱ्हाड.

कल्पक

विनायक साप्ते, (वन्यजीव अभ्यासक)

छायाचित्र आणि माहिती

इंटरनेटच्या महाजालातून

मराठी नावे

“महाराष्ट्रातील फुलपाखरांची मराठमोळी नावे”

प्रकाशक

सह्याद्री व्याघ्र प्रकल्प, कराड, सातारा.